

РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СИНТАКСИСУ

Наталя Кобченко

УДК 81'367.5

ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ
ПОДВІЙНОГО ТА СКЛАДЕНОГО ІМЕННОГО ПРИСУДКІВ

Обґрунтовано статус подвійного присудка як окремої грами формально-синтаксичної категорії присудка, висвітлено його диференційні ознаки порівняно зі складеним іменним присудком, окреслено семантичний діапазон його складників, схарактеризовано особливості синтаксичного зв'язку між компонентами предикативного центру з подвійним присудком.

Ключові слова: формально-синтаксична категорія, подвійний синтаксичний зв'язок, подвійний присудок, складений іменний присудок, дуплексив, зв'язка, ад'єктив, структура речення, члени речення.

Студіювання компонентного складу синтаксичних конструкцій має свою історію й традицію. Однак нові теоретичні рефлексії в цій галузі виявляють специфічні проміжні явища, до яких незастосовні випрацювані класифікаційні схеми, що зумовлює появу нових проблем аналізу. Основною ознакою речення є предикативність, що реалізується як на семантико-синтаксичному, так і на формальному-граматичному рівнях. Тому актуальною залишається потреба створення якнайповнішого опису присудків, який би охоплював і регулярні вияви цього виразника предикативності, і його специфічні реалізації.

Сьогодні певну теоретичну й практичну проблему становить розмежування складеного іменного та подвійного присудків. У більшості граматик статус подвійного присудка остаточно не обґрунтований, що зумовлено, з одного боку, простотою природи цього компонента речення, а з іншого – лінгвістичною традицією, яка розглядала його в межах складеного іменного. Щоправда, деяку відмінність між цими різновидами носія предикативної ознаки помітили ще класики мовознавчої науки. О.О. Потебня дієслова-компоненти складеного присудка розподіляв на два різновиди – зі значенням виникнення, які прилягають до дієслова *бути* (*зробитися, здаватися, опинитися, зостатися* тощо), та зі значенням «речового руху й перебування в стані» (*йти, лягти, стати, упасти* тощо) (178-182). Сам термін «подвійний присудок» уперше вжив О.О. Шахматов, щоправда, застосовуючи його на позначення того ж складеного іменного присудка. Лінгвіст зазначав, що у випадках «з так званним складеним присудком ми маємо справу з поєднанням двох присудків, з подвійним присудком: один з них дієслівний, інший ад'єктивний або іменний» (Shakhmatov 44). Учений подвійний присудок диференціював на три різновиди: 1) з першою частиною, вираженою дієсловом *бути* з «його блідим реальним змістом»; 2) з першою частиною, представленою іншими дієсловами з «менш блідим змістом»; 3) з першою частиною, репрезентованою дієсловами «повного змісту», ілюструючи лише цей тип прикладами *он сидит мрачен, он пал мертвий, он пришел пьяный* (Shakhmatov 44-45). Д.М. Овсянко-Куликовський до сфери складеного іменного присудка зараховував поєднання іменної частини мови з дієсловами *стати, стояти, сести, лежати* тощо, кваліфікуючи їх конкретними, або напівповнозначними, зв'язками на противагу абстрактній зв'язці *бути* (64). О.М. Пешковський також витлумачує подвійний присудок як один із різновидів складеного іменного, виокремлюючи його в особливий тип – речового складеного присудка (249-250). Автори «Підвищеного курсу української мови» (1931) за редакцією Л.А. Булаховського, описуючи особливості поєднання компонентів у межах «зложених» присудків, теж не диференціювали їх на складений іменний та подвійний («*Pidvyshchenyy kurs*» 250). Не відхиляється від цієї традиції й позиція Є.М. Галкіної-Федорук, яка, описуючи вияви складеного іменного присудка, дієслова на зразок *жити, народитися, вмерти, сидіти, лежати, іти, працювати* виокремлює в групу повнозначних (речових, конкретних) зв'язок (156). Попри це уже з початку ХХ ст. окреслилася тенденція до розмежування зазначених типів присудка. Зокрема, А.Б. Шапіро диференціював їх на підставі опозиції «конкретність лексичного значення дієслівного компонента» та «десемантизація дієслівного компонента». Грунтуючись на розумінні складеного присудка як присудка, конкретне й граматичне значення якого виражені різними одиницями, учений наголошував, що сполуки повнозначних дієслів на зразок *ходить, розгулювати, виступати* з прикметником чи іменником не є репрезентантами цього члена речення через те, що їм не властиве цілковите функційне розмежування між компонентами (Shapiro 129-130). Водночас такі конструкції безсумнівно треба кваліфікувати як присудки, оскільки тісний змістовий зв'язок між їхніми компонентами унеможливує інтерпретацію їх як двох членів речення. У такий спосіб А.Б. Шапіро вводить у лінгвістичну науку термін «складний присудок» (130).

Така невизначеність граматичної природи члена речення, утвореного сполукою повнозначного дієслова та прикметника чи його еквівалента, й зумовила актуальність пропонованої розвідки, метою якої постало обґрунтування статусу подвійного присудка як окремої грами формально-синтаксичної категорії присудка та визначення його відмінностей від складеного іменного. Реалізація цієї мети сприятиме усвідомленню диференціальних ознак між формально подібними типами присудка, полегшить компонентний аналіз синтаксичних конструкцій, а також доповнить теорію синтаксичних зв'язків.

У лінгвістичній літературі кінця XX ст. – початку XXI ст. представлено кілька позицій щодо синтаксичної ролі сполуки повнозначного дієслова з прикметником чи його еквівалентом. Перший з них продовжує традицію розглядати такі конструкції у межах складеного іменного присудка. В академічному виданні «Русская грамматика» розподіл присудків за структурою та морфологічним вираженням відсутній, однак зазначено, що їхню роль можуть виконувати поєднання слів, що «виражають єдиний семантичний компонент речення – предикативну ознаку» (Russkaya grammatika 2005, 237). Один із виявів такого присудка проілюстровано сполуками дієслів руху, стану, мовлення тощо з прикметниками чи дієприкметниками на зразок *ходить, сидить, стоїть сумний / сумним; заговорив перший / першим; спить одягнений / одягненим* тощо (Russkaya grammatika 2005, 237-238). Н.М. Лаврентьєва зазначає, що роль зв'язки складеного іменного присудка можуть виконувати повнозначні дієслова руху та стану, бо їхня «повнозначність» є умовною, адже «у певній мовленнєвій ситуації вони здебільшого втрачають лексичне значення» (51). На аналогічні потрактування натрапляємо й у вітчизняній літературі. Зокрема, Н.Л. Іваницька, описуючи різновиди присудка, також зауважує, що у ролі зв'язок функціонують і повнозначні дієслова, здебільшого на позначення руху чи стану на зразок *іти, прийти, приїхати, повернутися, сидіти, стояти* (50). У підручнику «Сучасна українська мова» за редакцією О.Д. Пономарева дієслова-зв'язки класифіковано на неповнозначні, напівповнозначні та повнозначні, у межах останніх об'єднано лексеми з семантикою руху (*іти, піти, повернутися*), перебування у певній позиції (*стояти, лежати, сидіти*), діяльності (*працювати, служити, робити*), а також *народитися, жити, вмерти* («Suchasna ukrayins'ka literaturna mova» 248). Хоча автори праці й визнають, що ці одиниці цілком зберігають своє лексичне значення й функціонують як повноцінні присудки, все ж таки потрактовують їх зв'язковими компонентами складеного іменного присудка на підставі їхньої здатності «приєднувати до себе прикметник чи іменник» («Suchasna ukrayins'ka literaturna mova» 248). Аналогічним є підхід до потрактування аналізованих сполук, відбитий у виданні «Сучасна українська мова. Синтаксис» за редакцією А.К. Мойсієнка. Автори підручника, диференціюючи зв'язки складеного присудка за «характером реального значення», поряд з абстрактними й напівабстрактними виокремлюють тип «лексичних зв'язок», до якого зараховують дієслова, що «зберігають своє лексичне значення, але виступають у допоміжній функції» («Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Syntaksys» 2013, 78). Таку роль, на думку вчених, у сучасній українській мові виконують дієслова з семантикою руху (*іти, повернутися*), стану (*сидіти, рости*), діяльності (*працювати, служити*), мовлення (*сказати, писати*) («Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Syntaksys» 2013, 78). І.І. Слин'ко, Н.В. Гуйванюк та М.Ф. Кобилянська відповідно до власної класифікації двоскладних, або «двоядерних», речень, підґрунтям якої є морфологічний вияв присудка, у межах ад'єктивних реченнєвих побудов описують присудки виражені сполуками прикметникової форми з абстрактною зв'язкою (*бути*), з напівповнозначною (*зостатися, робитися, здаватися* тощо) та з повнозначним дієсловом (*стояти, лежати, йти* тощо), не виокремлюючи останні в особливий різновид (Slyn'ko, Kobylyans'ka, Huvanyuk 156-161).

Водночас у сучасному мовознавстві, зокрема вітчизняному, переважає тенденція розмежовувати складений іменний та подвійний присудки. Прикметно, що ця позиція відбита в академічній граматиці української мови, де подвійні присудки кваліфіковано як присудки, які складаються з двох повнозначних слів, з якими підмет «перебуває у подвійному предикативному зв'язку: позиція підмета визначається окремо як щодо першого, так і щодо другого компонента подвійного присудка» («Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Syntaksys» 1972, 175). Характеризуючи компоненти подвійного присудка, автори констатують, що перший із них «виражений особовими формами повнозначного дієслова, що означає рух (*іти, прийти, ходити, бігти, брести* і под.), перебування в певному стані або діяльність (*сидіти, лежати, стояти, працювати* тощо) і ін., другий – найчастіше прикметником (або його еквівалентом – дієприкметником, порядковим числівником, займенником вказівним, означальним, присвійним і т. ін.)» («Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Syntaksys» 1972, 175). Таке потрактування поділяють й інші лінгвісти (Kulyk 46, Kadomtseva 57, Vykhovanets' «Narysy» 71, Zahnitko 167, Shul'zhuk 83-84, Dudyk 105-106). З їхніх дефініцій випливає, що головною диференційною ознакою подвійного присудка є автосемантичність його дієслівного компонента, на відміну від десемантизованої зв'язки складеного іменного присудка, а також його подвійний синтаксичний зв'язок із підметом.

Варто зазначити, що спроби розв'язати проблему формально-синтаксичного статусу аналізованих структур не обмежені двома окресленими позиціями, існують й інші кваліфікації цих побудов. Зокрема, Г.О. Золотова конструкції з подвійним присудком витлумачує як речення з двома предикатами, ранжуючи останні на головний і вторинний, або «другорядний» (261). Головним предикатом є дієслово, оскільки воно виражає модальну й часову віднесеність речення та категорію особи, а «другорядним» – ад'єктив чи його еквівалент. Але таке граматичне ранжування цих компонентів, як зауважує дослідниця, не завжди збігається з їхнім інформативним навантаженням, зокрема у випадках лексичної ослабленості дієслова (Zolotova 261). Багато науковців взагалі не вважають ад'єктив компонентом предикативного центру й потрактовують його як предикативне означення (Smahlenko, Chesnokova). Л.Д. Чеснокова обстоює дворівневу класифікацію другорядних членів речення, згідно з якою спочатку треба розмежовувати другорядні члени речення з одиничним зв'язком і другорядні члени речення з подвійним зв'язком, а потім визначати їхні типи. Предикативні означення та інші другорядні члени речення з подвійним зв'язком лінгвіст пропонує називати «дуплексивами» та розподіляє їх на два функційні різновиди – атрибутивно-обставинні й атрибутивно-об'єктні (Chesnokova 131). Л.М. Томусяк, досліджуючи синтаксичну організацію речень формально-структурної моделі $S_1+V+Adj_{1,5}$, услід за Л.Д. Чесноковою на позначення компонента, що перебуває у подвійному зв'язку з субстантивом та вербативом,

оперує терміном дуплексив, проте дещо по-іншому визначає його синтаксичну роль. Місце цього компонента учена визначає як проміжне між традиційними головними й другорядними членами речення, обґрунтовуючи це тим, що він «подібно до детермінантів поширює зміст всього речення» і разом з тим суміщає «предикативне значення з атрибутивним, обставинним чи об'єктивним» (Tomusyak 40). Автори чеського видання «Русская грамматика» ад'єктивний компонент у таких побудовах кваліфікують як адвербіальний детермінант, який виражає характеристику учасника дії (Russkaya grammatika 1979, 782-786).

Зважаючи на те, що ад'єктив у конструкціях формально-структурної моделі $S_1+V+Adj_{1,5}$ є носієм не атрибутивної, а предикативної ознаки, яка притаманна суб'єктові саме у час виконання дії, а не є константною, і на те, що цей компонент перебуває у формально вираженому предикативному синтаксичному зв'язку з підметом, схилиємося до позиції тих лінгвістів, які потрактовують його складником подвійного присудка, а не окремим другорядним чи проміжним між головними та другорядними членом речення. Визначенню чіткого статусу цього присудка в системі членів речення сприятиме комплексний опис його диференційних ознак порівняно зі складеним іменним присудком. Розв'язок цього завдання пов'язаний з усвідомленням якісних параметрів компонентів, що функціонують у ролі зв'язок. З погляду функційної граматики зв'язки кваліфікують як слова-морфеми, практично позбавлені семантичного навантаження й призначені для транспонування різних класів слів у сферу дієслова шляхом надання їм граматичних категорій способу, часу, виду, особи тощо (Vykhovanets' "Teoretychna morfolohiya" 366, Horodens'ka). Така кваліфікація зв'язок вияскравлює семантичну, синтагматичну й граматичну специфіку подвійного присудка порівняно зі складеним іменним:

1. Семантичні особливості. Однією з особливостей подвійного присудка, яка зумовлює його окремішність від складеного іменного, є повнозначність, автосемантичність дієслівного складника. Тобто, його лексичне значення, на відміну від значення зв'язки, не знівельоване, воно разом зі значенням прикметника чи його еквівалента формує загальну семантику присудка. Окреслюючи аналізований різновид присудків, мовознавці зазвичай наголошують на лексичних особливостях лише дієслова, яке виражає значення руху або стану (Kulyk 46, Kadomtseva 57, Vykhovanets' "Narysy" 71, Shul'zhuk 83, Dudyk 105). Скрупульозніше до цього завдання підходить А.П. Загнітко й виокремлює **п'ять семантичних різновидів дієслів-компонентів подвійного присудка** (Zahnitko 167):

1) зі значенням руху, напр.: *Узявши книжки, що послужили мені за привід одвідати Тихменевих, я вийшов з квартири ще стомленіший, розбитіший, розгубленіший, ніж увійшов* (В. Домонтович); *Вона плелася зла й відмовлялася йти швидше [...]* (І. Карпа);

2) тимчасового перебування в стані, напр.: *Вона сиділа бліда, сумна і не гляділа на нього* (І. Франко); *Так, ніби він уже з'їхав з тої гори й стояв самотній на сірій рівнині* (В. Підмогильний);

3) переходу зі стану в стан, напр.: *Забудуть його [слово] діти, і виростуть німі* (Л. Костенко); *Принцеса постала перед ним засмучена...* (М. та С. Дяченки);

4) діяльність чи існування, напр.: *Хлопець ріс крикливий і запальний* (Г. Тютюнник); *Ти мене питаєш, друже, чом живу я небайдужим...* (П. Усенко);

5) мовлення, напр.: *Першою озвалась Марійка* (О. Кобилянська); *Хто сказав перший і хто останній – ніхто не питав* (М. Коцюбинський).

Зосередження уваги науковців на значенні дієслівного компонента цілком зрозуміле й умотивоване прагненням підкреслити його автосемантичність та відмежувати його від зв'язки складеного іменного присудка. Проте для комплексного опису лінгвістичної сутності подвійного присудка варто визначити й семантичний діапазон його другого складника. У лінгвістичній літературі натрапляємо лише на поодинокі зауваги з цього приводу. О.О. Потебня, розглядаючи подвійний присудок в межах складеного іменного, все ж зазначав, що прикметник у складі присудка з лексемами на зразок *здається, стає* виражає ознаку «не одночасну з дією», а «таку, що виникає у процесі дії, вираженої дієсловом, таку, що перебуває в причиновій залежності від нього»; натомість прикметник у поєднанні з лексемами на зразок *лежати, йти* виражає ознаку більш самостійну, «яка виникає не внаслідок дії дієслова, а одночасно з цією дією й незалежно від неї» (181). В.П. Олексенко наголошує, що ознака, втілена ад'єктивом у конструкціях формально-структурної моделі $S_1+V+Adj_{1,5}$, «характеризує предмет у плані відносного і тільки відносного часу», тобто «виявляється у предмета у визначеному відношенні до його дії – чи як ознака, одночасна з дією, названою самим дієсловом, чи як ознака, що передує дії, названій дієсловом» (Oleksenko). Такі міркування не позбавлені раці, однак потребують, як нам видається, деяких уточнень. Ад'єктиву подвійного присудка справді властиві семантичні обмеження, які, як переконує аналіз реченневих структур, продиктовані граматичними чинниками. Зв'язка як службове слово-морфема позбавлена лексичного значення і є лише показником граматичних категорій аналітичних дієслів, саме тому вона може транспонувати у сферу дієслова компоненти практично будь-якої семантики, і саме тому складений іменний присудок може виражати практично будь-яку ознаку (у широкому розумінні). Що ж до подвійного присудка, то він виражає одночасно дію, яку виконує підмет, та стан, у якому він перебуває, або ознаку, притаманну йому під час виконання цієї дії. А оскільки будь-яка дія в об'єктивній дійсності так чи так обмежена в часі, то й ознака (у широкому розумінні), виражена недієслівним компонентом подвійного присудка, має бути вкладена в ті самі часові рамки, що й дія, утілена в дієслівному компоненті. З цього випливає, що прикметник чи його еквівалент у складі подвійного присудка не може виражати сталої ознаки безвідносно до часу дії, яку виконує підмет, пор.: *лежав нерухомий – лежав пунктуальний*. Отже, ад'єктив у конструкціях формально-структурної моделі

S₁+V+Adj_{1,5} завжди репрезентує обмежену в часі ознаку, яка притаманна предметові в час виконання ним дії (*стоїть зажурений, працює втомленою*) або виникла разом з початком дії й продовжує існувати (*виросла вродливою, повернувся дорослим*). Такі теоретичні висновки, а також аналіз зібраного фактичного матеріалу уможливають виокремити кілька **значеннєвих груп лексем, здатних виконувати роль недієслівного компонента подвійного присудка:**

1) психічний стан суб'єкта, напр.: *Ми прийшли бадьорими новий Херсон вітати* (С. Крижанівський); *Він сидів довго ще замріяний, що раз у раз приводило його до одного* (В. Підмогильний);

2) фізіологічний стан суб'єкта, напр.: *Павка лежав на узбіччі непритомний* (Г. Шкляр); *Арман повернувся втомлений* (М. та С. Дяченки);

3) фізичний стан суб'єкта, напр.: *Ваш Михайло лежить в «сусіднім» лісі застрілений* (О. Кобилянська); *І вже аж через три роки з'явився він живий з полону* (О. Довженко);

4) розташування у просторі, напр.: *Євгеній стояв обернений до нього плечима і говорив далі* (І. Франко);

5) зовнішній вигляд суб'єкта в момент виконання дії, напр.: *Щасливий я, що ходив босий по твоїх казкових висипах* (О. Довженко); *До обіду вона з'явилася в наймоднішому одязі* (Є. Дудар);

6) соціальне становище суб'єкта, напр.: *Але ж [Кучук] виріс злочинцем, га!* (П. Загребельний); *Оразу ж після вигнання загарбників з його села Микола пішов на фронт рядовим* (<http://na.mil.gov.ua/11154-nelegkij-shlyax-soldata>);

7) оцінку суб'єкта, напр.: *Змінився за два роки Іван, іншим вернувся* (О. Гончар); *...немов він приймав цей строкатий парад героїв, нікчем і посередностей, що проходив перед ним стрункий, поривний, співучий* (В. Підмогильний);

8) черговість виконання дії щодо інших суб'єктів, напр.: *Першим до графського будинку під'їхав румунський санітарний візок з рівною відкритою платформою* (О. Гончар); *Вони прийшли останніми* (С. Жадан).

2. Синтагматичні особливості. Семантична специфіка подвійного присудка зумовлює його синтагматичні обмеження. До прикладу, І.Р. Вихованець зазначає про зовнішню тотожність складеного іменного й подвійного присудків, утворених компонентом *стояти* та прикметником, пор.: *Люди стояли похмурі й сумні* (Я. Баш) та *Ліс стояв мовчазний...* (М. Чабанівський) (90). Мовознавець аргументує, що критерієм диференціації таких присудків є лексичне значення підмета: якщо підмет виражений іменником-назвою особи, то він сполучається подвійним предикативним зв'язком і з дієсловом *стояти*, і з прикметником, адже таке речення є результатом трансформації двох елементарних *Люди стояли + Люди були похмурі*; якщо ж підмет не є назвою особи, то дієслово *стояти* трансформується у зв'язку, і такі речення є елементарними, пор.: *Ліс стояв мовчазний = Ліс був мовчазний* (Vykhovanets' "Narysy" 90). Але мовна практика засвідчує, що й інші дієслова стану в певних контекстах можуть десемантизуватися й функціонувати як зв'язки, пор.: *... а жінка лежала поряд холодна, як крига...* (П. Загребельний) та *Шлях лежить великий* (О. Довженко). Зважаючи на це, слушне спостереження І. Вихованця стосовно конструкцій з дієсловом *стояти* варто узагальнити, додавши, що властивість подвійного присудка як грами формально-синтаксичної категорії присудка поєднуватися лише з підметами-назвами осіб спричинена його лексичним наповненням. Він виражає стан або тимчасову ознаку підмета, які йому притаманні під час виконання дії. Тому дію, виражену дієслівним компонентом подвійного присудка, має ініціювати підмет, а отже він має бути репрезентований назвою істоти.

3. Граматичні особливості. Граматичні відмінності подвійного й складеного іменного присудків полягають у їхньому позиційному розташуванні в структурі речення, у типові синтаксичного зв'язку з підметом та в способі вираження граматичних категорій. Репрезентантом складеного іменного присудка є аналітичне дієслово (слово-морфема зв'язка + субстантив / ад'єктив / адвербіатив / інфінітив), тому функційно він є однокомпонентним і в структурі речення посідає одну синтаксичну позицію. Предикативний синтаксичний зв'язок у реченнях з таким присудком встановлюється між двома компонентами, тому є одиничним, і реалізується у формі координації, напр.: *Снігова курява була занадто густа* (І. Франко); *Стан колій невідомий* (І. Кочерга); *Вдови – найкращі коханки* (С. Жадан), або співположення, напр.: *Ідея фікс – узяти цей трамплін!* (Л. Костенко); *А Іветта в гуморі* (Л. Дашвар); *Спинитися – вмерти з одчаю й знемоги* (М. Бажан). Намагання встановити існування синтаксичного зв'язку між зв'язкою та іменною частиною складеного іменного присудка позбавлені теоретичного підґрунтя, адже складений іменний присудок – це комплекс різнофункційних компонентів, компонентів різних рівнів – аналітичної морфеми й одиниці певного категорійного класу. Зв'язка не може вступити у синтаксичний зв'язок з іменною частиною присудка, оскільки є засобом оформлення його зв'язку з підметом, подібно до того, як аналітичні морфеми-прийменники є засобом оформлення синтаксичного зв'язку субстантива з опорним компонентом.

Подвійний присудок виражений повнозначним дієсловом і прикметником чи його еквівалентом, тому функційно є двокомпонентним, і в структурі речення йому належать дві синтаксичні позиції. Річ у тім, що речення з подвійним присудком є похідними, вони постають як результат об'єднання двох елементарних речень зі спільним підметом (Vykhovanets' "Narysy" 29, Shul'zhuk 83-84, Dudyk 105-106), напр.: *В антракті Степан тинявся сумний* (В. Підмогильний) ← *Степан тинявся + Степан був сумний*. Такі дериваційні перетворення супроводжуються перерозкладом синтаксичних зв'язків та позицій, що призводить до формування гібридної структурної схеми похідного речення. Ця гібридність полягає у тому, що в похідній конструкції міститься дві позиції для предиката, оскільки семантичні, морфологічні й комунікативні чинники унеможливають

об'єднання двох предикатів вихідних речень в один. Також специфіка конструкцій з подвійним присудком полягає в особливому типі предикативного синтаксичного зв'язку, який є накладанням двох предикативних зв'язків. Підмет у таких побудовах поєднаний одночасно з обома членами присудка. Зважаючи на те, що обидва компоненти подвійного присудка узгоджують свої граматичні категорії з підметом, форму реалізації цього різновиду предикативного зв'язку потрактовують як подвійну координацію (Kul'babs'ka 502). Така дефініція є досить умотивованою, однак варто наголосити на існуванні синтаксичного зв'язку й між членами подвійного присудка, форму реалізації якого доцільно, на нашу думку, кваліфікувати як тяжіння. Обґрунтування цієї позиції було здійснено раніше (Kobchenko). Отож, у реченнях з подвійним присудком між членами предикативного центру встановлюється особливий тип синтаксичного зв'язку – подвійний предикативний, специфіка якого полягає в тому, що він поєднує одразу три компоненти, кожен з яких одночасно вступає в зв'язок з двома іншими, а саме: складники присудка – вербатив та ад'єктив – одночасно перебувають у предикативному зв'язку у формі координації з субстантивом-підметом, а між собою сполучаються особливим типом синтаксичного зв'язку – тяжінням.

На вираженні граматичних категорій складеного іменного присудка, які формують модально-часовий план речення, спеціалізована аналітична морфема-зв'язка. Натомість у реченнях з подвійним присудком модально-часову віднесеність репрезентує лише дієслівний компонент. Це зумовлено тим, що після об'єднання двох вихідних речень з однаковими модально-часовими планами в одне роль аналітичної морфема-зв'язки як виразника граматичних категорій способу й часу при ад'єктиві стає надлишковою, і вона елімінується, напр.: *I анарх збентежений пішов до дверей* (М. Хвильовий) ← *Анарх пішов до дверей і був збентежений* ← *Анарх пішов до дверей + Анарх був збентежений*.

Отже, подвійний та складений іменний присудки попри деяку формальну подібність мають свої семантичні й граматичні особливості, фокусування на яких унеможливує об'єднання цих двох грамем формально-синтаксичної категорії присудка в одну. На відміну від зв'язки складеного іменного присудка, дієслівному компоненту подвійного властива повнозначність та деяка семантична розгалуженість, він може мати значення руху, стану та певної діяльності, зокрема існування та мовлення. Іменна частина складеного іменного присудка може мати практично будь-яке лексичне наповнення, натомість семантика прикметника чи його еквівалента в складі подвійного присудка обмежена вираженням стану чи тимчасової зовнішньої ознаки. Не має семантичних обмежень і підмет при складеному іменному присудку, а при подвійному він може бути виражений лише назвами істот, здебільшого осіб. Диференціація складеного іменного й подвійного присудків на граматичному рівні полягає в тому, що перший з них становить один компонент формально-синтаксичної структури речення й посідає позицію однієї синтаксеми на семантико-синтаксичному рівні, тоді як другий – складається з двох компонентів і посідає дві позиції структурної схеми речення. Складений іменний присудок сполучається з підметом одиничним предикативним зв'язком у формі координації або співположення, а між компонентами предикативного центру речень з подвійним присудком виникає подвійний предикативний зв'язок: підмет одночасно поєднаний з обома членами присудка предикативним зв'язком у формі координації, а між самими членами присудка реалізоване тяжіння. Виразником граматичних категорій, що репрезентують модально-часову віднесеність речення, у складеному іменному присудку є аналітична морфема-зв'язка, а в подвійному – його дієслівний компонент. Студіювання перехідних випадків між складеним іменним і подвійним присудками становить перспективу нашого дослідження.

References

- Chesnokova, Liliya. *Konstruktsyy s predikativnym opredeleniem i struktura predlozheniya v sovremennom russkom lyteraturnom yazyke (Constructions with Predicative Attribute and Sentence Structure in Contemporary Russian Literary Language)*. Ch.1. Rostov-na-Donu, 1972. Print.
- Dudyk, Petro, and Lyudmyla Prokopchuk. *Syntaksys ukrayins'koyi movy (Syntax of the Ukrainian Language)*. Kyiv: Akademiya, 2010. Print.
- Horodens'ka, Kateryna. "Problema statusu zv'yazok v ukrayins'komu movoznavstvi (The Problem of State of Copula in the Ukrainian Linguistic)". *Ukrayins'ka mova (Ukrainian language)* 3-4 (2003): 38-45. Print.
- Ivanyts'ka, Nina. *Syntaksys prostoho rechennya: skladni vypadky analizu (Syntax of Simple Sentence: Difficult Cases of Analysis)*. Kyiv: Vyshcha shkola, 1989. Print.
- Kadomtseva, Larisa. *Ukrayins'ka mova. Syntaksys prostoho rechennya (The Ukrainian Language. Syntax of Simple Sentence)*. Kyiv: Vyshcha shkola, 1985. Print.
- Kobchenko, Natalya. "Hramatychna pryroda podviynoho syntaksychnoho zv'yazku (Grammatical Character of Double Syntactic Connection)". *Ukrayins'ke movoznavstvo (Ukrainian Linguistics)* 45/1 (2015): 167-181. Print.
- Kulyk, Borys. *Kurs suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy (Course of the Contemporary Literary Ukrainian Language)*. Vol.2: *Syntaksys (Syntax)*. Kyiv: Radyans'ka shkola, 1965. Print.
- Kul'babs'ka, Olena. *Vtorynna predykatsiya u prostomu rechenni (Secondary Predication in a Simple Sentence)*. Chernivtsi: Chernivtsi national U, 2011. Print.
- Lavrent'eva, Nina. *Sintaksicheskie otноsheniya i svyazi urovnya prostogo predlozheniya (Syntactic Relations and Connections on the Simple Sentence Level)*. Saransk: Saratov U, 1989. Print.

- Ovsyanyko-Kulykovs'kiy, Dmytriy. *Sintaksis russkaho yazyka (Syntax of the Russian language)*. Sankt-Peterburg: Izdaniye Y.L. Ovsyanyko-Kulykovskoy, 1912. Print.
- Oleksenko, Volodymyr. "Dupleksyv yak odyn z osnovnykh sposobiv realizatsiyi semantyko-syntaksychnoho synkretyzmu u mezhakh prostoho rechennya (Duplexes as One of the Main Ways of Implementing the Semantic and Syntactic Syncretism Within Simple Sentences)". *VII Mezinarodna vedecko-prakticka konferencija "Vedecky prumysl evropskeho kontinentu-2011"*. Praha, 2011. 13-23. Web. 20 Feb. 2016.
- Peshkovskiy, Aleksandr. *Russkiy sintaksis v nauchnom osveshchenii (Russian Syntax in Scientific Explanation)*. Moskva: Yazyki slavyanskoy kul'tury, 2001. Print.
- Pidvyshchenyy kurs ukrayins'koyi movy (Higher Course of the Ukrainian Language)*. Ed. by Leonid Bulakhovskyy. Kharkiv: Radyans'ka shkola, 1931. Print.
- Potebnya, Aleksandr. *Iz zapisok po russkoy grammatike (From the Notes on the Russian Grammar)*. Vol. I-II. Moskva: Uchpedgiz, 1958. Print.
- Russkaya grammatika (Russian Grammar)*. Vol.2: *Sintaksis (Syntax)*. Moskva, 2005. Print.
- Russkaya grammatika (Russian Grammar)*. Vol.2. Ed. by Karel Horálek. Praha: Academia, 1979. Print.
- Shakhmatov, Aleksey. *Sintaksis russkogo yazyka (Syntax of the Russian Language)*. Moskva: Izdatel'stvo LKI, 2011. Print.
- Shapiro, Abram. "O granitsakh i tipakh neprostogo skazuemogo (About Confines and Types of Unsimple Predicate)". *Russkiy yazyk v shkole (Russian Language at School)* 5 (1936): 128-136. Print.
- Shul'zhuk, Kalenyk. *Syntaksys ukrayins'koyi movy (Syntax of the Ukrainian Language)*. Kyiv: Akademiya, 2004. Print.
- Slyn'ko, Ilaryon, and Nina Huyvanyuk, and Mariya Kobylans'ka. *Syntaksys suchasnoyi ukrayins'koyi movy. Problemni pytannya (Syntax of the Contemporary Ukrainian Language. Discussion Issues)*. Kyiv: Vyshcha shkola, 1994. Print.
- Smahlenko, Fedir. "Pro predykativne oznachennya v ukrayins'kiy movi (About Predicative Attribute in the Ukrainian Language)". *Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli (Ukrainian Language and Literature at School)* 1 (1954): 20-24. Print.
- Sovremenny russkiy yazyk. Sintaksis (The Contemporary Russian Language. Syntax)*. Ed. by Yevdokiya Galkina-Fedoruk. Moskva: Moskva U, 1957. Print.
- Suchasna ukrayins'ka literaturna mova (The Contemporary Literary Ukrainian Language)*. Ed. by Oleksandr Ponomariv. Kyiv: Lybid', 1997. Print.
- Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Syntaksys (The Contemporary Literary Ukrainian Language: Syntax)*. Ed. by Ivan Bilodid. Kyiv: Naukova dumka, 1972. Print.
- Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Syntaksys (Contemporary Literary Ukrainian Language: Syntax)*. Ed. by Anatoliiy Moysiienko. Kyiv: Znannya, 2013. Print.
- Tomusyak, Lyudmyla. *Semantyko-syntaksychna orhanizatsiya rechen' z dupleksyvamy (Semantic-Syntactic Structure of Sentences with Duplexes)*. Diss. Chernivtsi national U, 1999. Print.
- Vykhovanets', Ivan. *Narysy z funktsiyynoho syntaksysu ukrayins'koyi movy (Essays on Functional Syntax of the Ukrainian Language)*. Kyiv: Naukova dumka, 1992. Print.
- Vykhovanets', Ivan, and Kateryna Horodens'ka. *Teoretychna Morfolohiya Ukrayins'koyi Movy (Theoretical Morphology of the Ukrainian Language)*. Kyiv: Pul'sary, 2004. Print.
- Zahnitko, Anatoliiy. *Osnovy ukrayins'koho teoretychnoho syntaksysu (Fundamentals of Ukrainian Theoretical Syntax)*. Vol.1. Horlivka: HDPIIM, 2004. Print.
- Zolotova, Galina. *Ocherk funktsional'nogo sintaksisa russkogo yazyka (Essays on Functional Syntax of the Russian Language)*. Moskva: Nauka, 1973. Print.

List of Sources

- Bazhan, Mykola. *Polit kriz' buryu (Flying Through the Storm)*. Kyiv: Krynytsya, 2002. Print.
- Vecherya na dvanadtsyat' person: Zhytomyr'ska prozova shkola (Dinner for Twelve Persons: Zhytomyr Prose School)*. K.: Heneza, 1997. Print.
- Dashvar, Lyuko. *Maty vse (To Have Everything)*. Kharkiv: Klub simeynoho dozvillya, 2011. Print.
- Domontovych, Viktor. *Proza (Prose)*. In 3 vol. Vol I. New-York: Suchasnist', 1988. Print.
- Dovzhenko, Oleksandr. *Zacharovana Desna. Opovidannya. Shchodennyk (1941–1956) (Enchanted Desna. Stories. Diary (1941–1956))*. Kyiv: Dnipro, 2001. Print.
- Dudar, Yevhen. *Shtany z Hondurasu: satyra ta humor (Pants from Honduras: Satire and Humor)*. Kyiv: Ukrayins'kyy pys'mennyk, 1993. Print.
- Dyachenko, Serhiy, and Maryna Dyachenko. *Rytual (Ritual)*. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2010. Print.
- Franko, Ivan. *Vybrani tvory u tr'okh tomakh (Selected Works in Three Volumes)*. Drohobych: Kolo, 2005. Print.
- Honchar, Oles'. *Praporonostsi (The Flag Bearers)*. Kyiv: Veselka, 1995. Print.
- Honchar, Oles'. *Sobor (Cathedral)*. Kyiv: Veselka, 1992. Print.
- Karpa, Irena. *50 khvylyn travy (Koly pomre tvoya krasa) (50 Minutes of Grass (When Your Beauty Dies))*. Kharkiv: Folio, 2007. Print.
- Kherson u khudozhniy literaturi (Kherson in Belletristic Literature)*. Simferopol': Tavriya, 1978. Print.

- Khvyl'ovyy, Mykola. *Tvory u dvokh tomakh (Works in Two Volumes)*. Kyiv: Dnipro, 1991. Print.
- Kobylyans'ka, Ol'ha. *Vybrani tvory u dvokh tomakh (Selected Works in Two Volumes)*. Kyiv: Dnipro, 1988. Print.
- Kocherha, Ivan. *P'yesy: Yaroslav Mudryy. Svichyhne vesillya. Maystry chasu (Plays: Yaroslav the Wise. Candle's Wedding. Masters of Time)*. Kyiv: Derzhlitvydav Ukrayiny. 1951. Print.
- Kostenko, Lina. *Vybrane (Selected)*. Kyiv: Dnipro, 1989. Print.
- Kotsyubyns'kyu, Mykhaylo. *Fata morgana*. Kyiv: Folio, 2008. Print.
- Narodna armiya (National Army), 2014. Web. 10 Jan. 2016.
- Pidmohyl'nyy, Valer'yan. *Misto (The City)*. Kyiv: Molod', 1989. Print.
- Tyutyunnyk, Hryhoriy. *Vyr (Maelstrom)*. Kharkiv: Folio, 2012. Print.
- Usenko, Pavlo. *Vybrani tvory u dvokh tomakh (Selected Works in Two Volumes)*. Kyiv: Derzhlitvydav, 1963. Print.
- Zhadan, Serhiy. *Mesopotamiya (Mesopotamia)*. Kharkiv: Klub simeynoho dozvillya, 2014. Print.
- Zahrebel'nyy, Pavlo. *Roksolana (Roksolana)*. Kharkiv: Folio, 2002. Print.

Надійшла до редакції 16 квітня 2016 року.

THE DISTINCTIVE FEATURES OF COMPOUND NOMINAL PREDICATE AND DOUBLE PREDICATE

Natalia Kobchenko

Department of Ukrainian language, National University "Kyiv-Mohyla Academy", Kyiv, Ukraine

Abstract

Background: Predicativity as the main feature of a sentence realizes on the formal-grammatical level, as well as on the syntactic-semantic level. Today distinction between a compound nominal predicate and a double predicate is a certain grammatical problem. There are two main views concerning syntactic role of combination of a verb and an adjective or its equivalent in contemporary linguistic literature: 1) such constructions are compound nominal predicates; 2) such constructions are double predicates.

Purpose: The purpose of the analysis is to prove the status of a double predicate as a separate grammeme of the formal-syntactic predicatively category and to determine its distinctive features in comparison with a compound nominal predicate.

Results: A verbal component of a double predicate is a full verb unlike copula of a compound nominal predicate. A nominal part of a compound nominal predicate can have almost any lexical content, but adjective or its equivalent in the structure of a double predicate can express condition or temporary indication. The subject of sentence with a compound nominal predicate has no semantic constraints in contrast of the subject in a sentence with a double predicate, where it can be expressed only by the names of creatures. A compound nominal predicate is combined with the subject by a single predicative connection in the form of coordination or juxtaposition. But there is a double-predicative connection between the subject and components of a double predicate. This subject is in predicative connection in the form of coordination with both components of a double predicate at the same time and these components are combined with one another by gravity.

Discussions: A compound nominal predicate and a double predicate have their own semantic, syntagmation and grammatical particularities. The prospective of our study is to research transitional cases between these two grammamas of the formal-syntactic category of predicatively.

Keywords: formal-syntactic category, double-syntactic connection, double predicate, compound nominal predicate, duplexes, copula, adjective, sentence structure, sentence members.

Vitae: Natalia Kobchenko is a Candidate of Philology, teacher of the Department of Ukrainian language in National University "Kyiv-Mohyla Academy". Her areas of research interest include functional grammar, categorial grammar and stylistic.

Correspondence: natalia.kobchenko@gmail.com

Ганна Ситар

УДК 81'367:81'373.7:81'42

СИНТАКСИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ І ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ: ЗОНИ ПЕРЕТИНУ

Статтю присвячено розгляду синтаксичних фразеологізмів у прагматичному аспекті, зокрема вивченню закономірностей взаємодії синтаксичних фразеологізмів та прецедентних феноменів на матеріалі української мови. Показано, що за допомогою поєднання цих явищ мовці забезпечують привертання уваги адресатів, здійснюють прихований вплив на них, виражають власне ставлення до реалій дійсності, тобто виконують фатичну, маніпулятивну та експресивну функції. Виділено дві основні зони перетину синтаксичних фразеологізмів та прецедентних феноменів.

Ключові слова: модель речення, прецедентна одиниця, прецедентний феномен, синтаксичний